

RAAUNIČKA ANKETA

Radničku anketu su REC (Radical Education Collective) i Škart radili od 24.9. do 3.10. 2012. u Beogradu i Novom Sadu. To je nastavak dosadašnjih i započinjanje novih istraživanja i diskusija na temu rada i položaja ovdašnjih radnika i radnica u kulturi. Koristeći upitnik (koji je već bio napravljen u Madridu i ovdje bio modificiran za specifičnu situaciju u Srbiji) kao sredstvo istraživanja, intervjuisano je 12 osoba koje aktivno učestvuju na kulturnoj sceni u Srbiji: kuratora/ki, umetnika/ca, aktivista i aktivistkinja, pojedinaca i iz nezavisnog i iz javnog sektora. To su: Dario Milenković (Alternativni kulturni centar Niš i AKO Novi Sad), Marko Miletić (Kontekst kolektiv), Nebojša Milikić (Kulturni centar REX), Radmila Joksimović (nezavisna kuratorica), Aleksandra Sekulić (Centar za kulturnu dekontaminaciju), Jelena Vesić (nezavisna kuratorica), Vladan Jeremić (umetnik, radnik u kulturi i politici), Rena Raedle (umetnica, radnica u kulturi i edukaciji), Zoran Erić (kurator u Muzeju savremene umetnosti), Zoran Pantelić (umetnik i aktivista, Kuda.org, Novi Sad), Marija Raletić (honorarna radnica u Muzeju istorije Jugoslavije), Saša Pančić (samostalni umetnik). Intervjui sa njima su snimani i deo su nastajuće arhive projekta. Ovo ispitivanje je i nastavak istraživanja Workers Inquiry Group iz Španije, kao i deo napora projektnog tima da dokumentuje i analizira položaj radnika u kulturi u Srbiji.

ALEKSANDRA SEKULIĆ

Da li ste ikada morali da cenzurišete sebe na poslu tj. u svom radu?

U projektnom menadžmentu postoji visok nivo autocenzure budući da način finansiranja proizvodi tu vrstu cenzure, zbog obraćanja ljudima koji ti odobravaju sredstva. Na prethodnom poslu su se dešavale vrlo vulgarne situacije kada se od mene na neki način očekivalo da cenzurišem sebe i druge i zbog toga sam i napustila taj prethodni posao.

Taj slučaj se odnosi na državnu instituciju u kojoj sam prethodno radila, koja je u izvesnom smislu pokušavala da izbegne priznanje političkog određenja kulture koju sama snosi i proizvodi i reprodukuje. A čega sam postala svesna posle nekog vremena. Onog momenta kada je meni postalo neizdrživo da i dalje pokušavam da sama na taj način 'politizujem' tu kulturu koja je tamo po inerciji, kao u drugim državnim institucijama, samo malo jače, bila samo mesto amortizacije... Kada sam osetila da više nemam nikakvu podršku i mogućnost da to nastavim i da dotadašnju borbu ne upropastim, ja sam odustala.

Da li ste ikada uložili neki protest ili žalbu? Šta je bio razlog i kome ste je uputili?

Pisala sam nadležnom ministarstvu, nikad nisam dobila odgovor. Rezultat je potpuno udaljavanje svih ljudi koji su sa mnom proizvodili program četiri godine. Uspeli smo da spasimo dva projekta i izgubili smo puno budućih potencijalnih.

Da li ste član sindikata? Da li je to od pomoći kad zatreba?

Bila sam član sindikata i nije mi pomoglo. Iako su mi moje kolege u prethodnoj situaciji /instituciji izražavali solidarnost i pokušavali da nađu način borbe, bili su u apsolutno nemoćni po pitanju mobinga na poslu i mnogih drugih stvari, tako da sindikati u tom konkretnom slučaju nisu ništa mogli da pomognu.

Da li ste ikada bili u strahu zbog svog rada ili na svom poslu?

Bila sam pod pritiscima ekstremnih desničarskih organizacija zbog svog rada, sa otvorenim incidentima i napadima... Radi se o nekim perpe-tuiranim situacijama koje treba da proizvedu strah... Ali, sa iskustvom iz devedesetih, teško je govoriti o nekom realnom strahu, to je više neka vrsta grča.

**JELENA
VESIĆ**

Da li trenutno imate posao?

Ne, radim kao freelancer. Ali može se reći, da je to isto posao, da je to kategorija rada kao samozaposleni. Nemam recimo ugovor za jedan događaj koji se radi sada, i na kom radim tri meseca.

Kako to utiče na Vaš život?

Tako, da je ceo život vrlo nestabilan. U smislu osećanja neke nesigurnosti... Eto, činjenica je, da ja postojim samo u pasošu u okviru ove države,

dakle nemam nikakve građanske benefite, ali dobro reč je o državi koja nije država socialne brige tzv. welfare state.

Imate li zdravstveno osiguranje?

Ne.

Imate penzijsko?

Ne.

U kom polju radite?

U polju vizuelnih umetnosti.

Koliko dugo?

17 godina, počela sam da radim kao studentkinja.

Šta je proizvod vašeg rada?

Pa nadam se, neko mišljenje, neki drugačiji pogled na proizvodnju umetnosti i kulture, neka drugačija scena, proizvodnja društvenih konstelacija koje mogu biti značajne sada ili kasnije, u boljoj budućnosti recimo. Tu mi se sviđa termin "delayed audience" (odložena publika) koji su uspostavile kolegice Ivana Bago i Antonia Majača. Ako razmišljam iz neke marksističke perspektive, ako razmišljam istorično, ne verujem i ne podržavam one koncepte umet-

nosti i umetničkog (ili aktivističkog) delovanja koji se odvijaju u čistoj savremenosti, koji rešavaju stvari sada i ovde, u aktuelnosti koja se ispuca kao čisto sada. To može biti slučaj u nekim istorijskim trenucima, ali principijelno mislim da je uputnije razmišljati o stvarima u rasponu prošlost - sadašnjost - budućnost.

Da li se rezultat vašeg rada deli sa ljudima i kako? (...)

Kao kustos uvek se postavljam između nasilja produkcije koje distribuiraju kao država i njeni represivni aparati, tako i supra-državni ideološki aparati kao što su međunarodne fundacije, dakle postavljam se između tog talasa nasilja i umetnika ili kulturnih radnika koji zajedno samnom rade na nekoj temi ili sadržaju. Dakle, kao kustos sam uvek u nekoj vrsti blokade spram metoda i ciljeva koji dolaze iz domena represivnih aparata, a zastupam pozicije kulturnih radnika i mediatorska pozicija kustosa o kojoj se često govori mi se čini zanimljivom upravo u tom smislu, a ne samo kao retorički gest prenošenja sadržaja od umetnika spram publike koji se

najčešće završava prebrojavanjem publike. Nasilje produkcije se prenosi sa državnih i supra-državnih aparata kroz institucije, preko uposlenika koji rade na projektu itd., da bi najveći udar nasilja, po efektu snežne lopte pao na kognitariat, na ljude koji se bave kognitivnom proizvodnjom i sadržajem... Smatram da neki moj doprinos upravo može biti ta neka vrsta spremnosti da kad god mogu (ili ne mogu) intervenišem... To praktično znači, da mi je honorar za umetnike, pisce, saradnike itd. i izvođenje njihovih radova mimo produkcione rutine koju nameću čisto profesionalistički odnosi jednako bitno koliko i neka reprezentacijska i tematsko-sadržajna svojstva umetničkog događaja, možda čak i bitnije, jer se upravo u tom domenu reprodukuju odnosi dominacije i potlačenosti, radije tu, nego u samom kretanju misli. Jako mi je bitan proces proizvodnje li forme saradnje. U svakom projektu koji radim, bavim se time barem 50 posto radnog vremena ... ukoliko nešto kao radno vreme uopšte postoji u ovom poslu.

MARIJA RALETIĆ

Koliko dugo ste studirali?

Završila sam gimnaziju i četiri godine Veterinarskog fakulteta. Studirala sam deset godina, ali sam sada upisala novi fakultet. To je privatni Fakultet za kulturu i medije.

Gde radite sada?

Radim u Muzeju istorije Jugoslavije na info pultu kao prodavačica suvenira. Radim tu dve i po godine.

Šta je proizvod vašeg rada?

S obzirom na to, da sam ja prva osoba na koju posetioci muzeja naidu kad uđu u Muzej, uglavnom sam ja ta koja daje sve moguće informacije vezane za Muzej, za izložbe koje trenutno stoje. Eto, to može biti neka opšta informisanost.

Kakav tip ugovora imate?

To je ugovor na određeno vreme, na svakih mesec dana.

Kako to utiče na vaš život?

Pa utiče dosta. Ne mogu, na primer, da uzmem nikakav kredit, ne mogu ništa da razmišljam unapred, jer uvek mogu da prestanem da radim od sledećeg meseca.

Koliko dana odmora imate?

Nula.

Da li imate pravo na bolovanje?

Nemam.

Da li imate pravo na porodijsko odsustvo?

Ne.

Kakav je odnos prema poslu / drugim zaposlenima?

Nemam problema sa nadređenima, a moj odnos je uvek takav, da budem vredna, pa će se to nekako isplatiti.

Da li ste ikada imali kakav konflikt na vašem poslu?

U mom Muzeju dosta se držim rezervisano, ne ulazim u tuđe problematike, vrlo malo znam šta se dešava oko mene. Sa svima sam u dobrim odnosima i to je to.

Da li smatrate da je imidž koji institucija u kojoj radite projektuje o sebi u javnosti u skladu sa njenom praksom i aktivnostima?

Mislim da nije.

Bojite se da ćete izgubiti posao?

Naravno.

Da li ste ikada razmišljali o napuštanju zemlje?

Stalno o tome razmišljam.

**VLADAN
JEREMIĆ**

Da li procenjujete da ste se tokom poslednje decenije u kulturnom smislu: osiromašili / obogatili / ostali na istom?

Organizovao sam i producirao dosta kulturnih dešavanja a puno sam radio i u inostranstvu. U poslednjih 7-8- godina sam, kao dosta umetnika odavde, radio u internacionalnom kontekstu, pa čak i neki moji ključni projekti su nastali van Srbije. Nakon takvog iskustva, odnosno toga stalnog putovanja od jednog mesta do drugog, mogu zaključiti da je reč o specifičnom radnom okviru prekarog nomadizma, narodski rečeno gastarbajterskom radu bez stalne adrese u inostranstvu. U ovakvim radnim i životnim okolnostima se javlja problem da se više nema vremena proizvoditi osvešćen sadržaj, tj. nemaš kapacitet za sadržaj koji je fundiran u lokalnom kontekstu politički. Stoga „nomadski producenti kulture i umetnosti“ mogu da perpetuiraju samo jedan već ponuđeni „globalni diskurs“ koji je prepoznatljiv internacionalno, te se sa njime vrte u krug desetak godina, i slične prakse... Zapravo pod takvim radnim uslovima se dešava osiromašenje, kako sadržaja tako i osiromašenje opcije političkog delovanja u kulturi.

Da li ste ikada imali bilo kakav konflikt na poslu?

Imao sam na primer konflikte kada sam radio programe u Domu omladine. Jedan primer je izložba, koju sam ja kuratirao a koja se nije dopala upravi. Reč je o izložbi "Balkan Exotic", čiji su autori bili Ondrej Brody & Kristofer Paetau. Pomenuti umetnici su realizovali radionicu sa glumcima i glumicama iz Srbije, o procesu snimanja porno filma. Slučaj je proizveo niz konflikata, sve je veoma zamršeno da bih sada objašnjavao detalje i zahteva širu elaboraciju. U svakom slučaju ovaj slučaj je proizveo pritiske na mene koji su rezultirali problemima i otežavajućim radnim uslovima.

Da li ste ikada morali da cenzurišete sebe na svom poslu / radu?

Da, morao sam. I moj rad je bio cenzurisan. Autocenzura je sastavni deo „oblikovanja“ tj. kuratiranja sadržaja. Ko tvrdi da to nije tako, onda on poistovećuje pojam lične slobode sa matematičkim pojmom beskonačnog, što je veoma metafizička, dok u realnoj politici delovanja često samo anarho-liberalna buržoaska utopija.

Da li vaša religiozna / politička / seksualna orijentacija utiče na vašu poziciju na poslu?

Da, u Srbiji je tako u praksi. Na primer, jedna izložba koju sam kurirao, gde je bio prikazan rad Živka Grozdanića Gere, „Meteorska kiša“, je od strane pojedinih pripadnika Srpske pravoslavne crkve kritikovana, što može prouzrokovati i kritike kolega iz institucije i drugih ličnosti. Ove kritike sam i ja okusio. Ako se ne definišete eksplicitno heteroseksualno, a ja sebe ne definišem tako, možete zadobiti takođe niz problema. Družio sam se sa LGBTQ aktivistima i aktivistkinjama, te saradivao na projektima koji su bili vezani za LGBTQ zajednicu i na žalost imao sam zbog toga takođe probleme sa dominantnim društvenim okvirom.

Zbog podrške istinskoj levoj emancipatorskoj politici u polju kulture uvek možete dobiti probleme jer je u Srbiji kultura podeljena kao plen političkim partijama desnice, uostalom kao i svi drugi sektori. Ako niste podređeni određenim partijskim direktivama Demokratske stranke (i njenim derivatima kao što je Liberalno

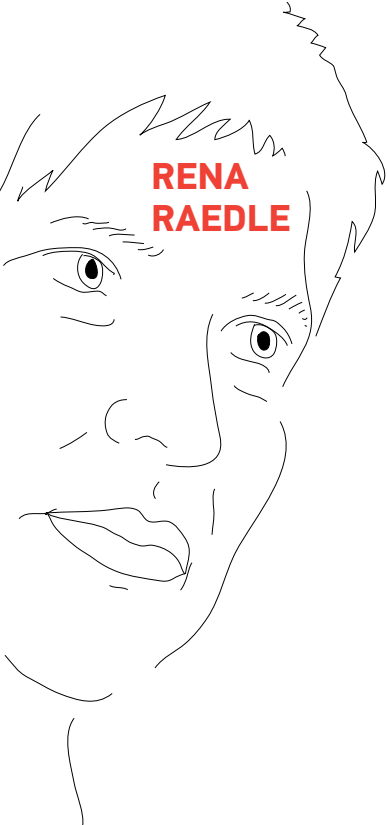
demokratska partija (LDP)) koja drži vlast u gradu Beogradu skoro 17. godina biće vam onemogućeno da radite i obitavate na margini ovog grada. Ovo se odnosi, kako na institucionalan kontekst grada, tako i na takozvanu „nezavisnu scenu“ koja je zapravo proizašla iz istog neoliberalnog prokapitalističkog antimiloševićevskog krila 90tih, a koja je sastavljena od članova i simpatizera pomenute Demokratske stranke. Ova takozvana „nezavisna scena“ samo uslovno performira nezavisnost od krugova bliskih Demokratskoj stranci i LDP-u. Podrška koju dobijaju određene organizacije od gradskih čelnika iz Demokratske stranke a koja se npr. ogleda u veoma niskoj zakupnini gradskog prostora, daje im zapravo mogućnost da tlače druge (obično mlade, tek stasale) kulturne producente, koje namamljuju prostorom, kačeći im na veštački način direktive vladajuće stranke ili donatora. Lokalni akteri sa povlašćenim zakupninama prostora su u stalnoj razmeni sa vlastima. On su dobili političku zaštitu i jeftin prostor (pristavši da imaju političkog kuma) a zauzvrat kumu nude diseminaciju ideologije

slobodnog tržišta i neoliberalizma, dok im se praksa obično sastoji od eksploatorskih radnih odnosa u polju kulture jer su i sami ucenjeni od strane iste te vlasti i neoliberalnih agendi donatora.

Smatram da se stanje radnika u kulturi može popraviti samo ako dođe do suštinske promene politike. Onda kada radnici, kako u kulturi tako i u drugim sektorima, budu upravljali sredstvima za proizvodnju i formirali radničke savete u kulturi, možemo zaista govoriti o poboljšanju uslova.

Da li pratite radničke proteste i šta je vaše mišljenje o tome?

Pratim radničke proteste, posebno one koji su vezani za probleme koje imaju radnici iz fabrike lekova „Jugoremedija“. Poslednji protest je bio pre desetak dana. Pokrenut je zbog hapšenja direktora Jugoremedije, Zdravka Deurića. Tada je izražen protest protiv odluke suda u Zrenjaninu. Na protestu je bilo oko 300 ljudi, što za Zrenjanin predstavlja veći broj. Protest je na neki način pomogao da se Deurić pusti na slobodu. Mislim da protesti daju rezultate, ali ih ne daju uvek svakakvi protesti. Smatram da svaki protest mora da bude osmišljen, kontekstualizovan, da se vodi na određen način, da ima definisan cilj, da oni i one koji i koje ga vode jasno znaju koju politiku zastupaju...

**RENA
RAEDLE**

U kom polju kulture radite?

U polju javne edukacije.

Šta je proizvod vašeg rada?

Edukativna vrednost.

Kakav tip ugovora o radu imate?

Autorski ugovor.

Kako to utiče na vaš život?

Tako, da nemam nikakvu sigurnost. Ovaj tip ugovora ne obuhvata ni penziju, ni zdravstveno osiguranje, niti plaćen odmor ili bilo šta u tom smislu. Prihod koji imam nikako nije dovoljan, da bih ja sama sebi uplatila doprinos u bilo koji sigurnosni model. Tako živim od uvek, znači nikada nije bilo drugačije.

Da li biste radije da imate stalno zaposlenje?

Da, sigurno. Mada, svesna sam i ograničenja takvog radnog odnosa.

Da li ste ikada morali da cenzurišete sebe na poslu ili u svom radu?

Da, to se dešava automatski, pogotovo kad govorimo o nabavljanju sredstava. U trenutku kad se piše projekat, tj. kad se pišu ciljevi projekta i kada se piše zašto je taj projekat potreban i slično..., onda se to, želela ti ili ne, adaptira prema striktnim zahtevima donatora.

Da li ste ikada uložili neki protest ili žalbu?

Ako sada pričamo o radnim odnosima nisam pisala žalbe, jer nemam kome da ih uputim. U kontekstu projekata, u odnosu prema donatoru, može se desiti u toku projekta da više ne mogu da pristanem na teške i problematične uslove rada i produkcije te da odustanem. Ovo se dešavalo, jednostavno sam prestajala svoj angažman na projektima.

Da li procenjujete ili osećate da ste tokom poslednje decenije u političkom smislu napredovali/nazadovali/izgubili interesovanje za politička dešavanja?

Nikad neću izgubiti interesovanje za politički rad, čak ima sve više i više potrebe za tim, čak i u tom polju kulture, da producenti kulture nastupaju politički i mislim, da će se to sve više i više dešavati.

Da li ste član nekog sindikata?

Meni bi bilo jako drago ako bih mogla to biti, ali ne postoji takva mogućnost za nas koje smo u potpuno prekarnim odnosima. Ja mislim, da je problem u stvari u tome da smo mi jedna vrsta malih preduzetnika i ja ne znam na koji način bi mogao taj status da se promeni. Tek kad se ovaj status promeni, mi možemo da stupimo u sindikat ili da delujemo solidarno kao kulturni radnici. To je u stvari ključno pitanje.

ZORAN ERIĆ

Koji je stepen vašeg obrazovanja?

Doktor nauka.

U kom polju kulture radite?

Vizuelne umetnosti i istorija umetnosti, zaposlen sam u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu.

Šta je proizvod vašeg rada?

Opipljivi proizvod rada su izložbe, publikacije, istraživački projekti ili nešto što je kombinacija istraživačkog i obrazovnog programa koji radim sa različitim društvenim grupacijama. Potpuno je različit proizvod: od neke možda klasične, umetničke kustoske pozicije istraživača i autora izložbe do društvenog položaja institucija koje se bave kulturom.

Koji tip ugovora imate?

Ugovor za stalno, na neodređeno vreme.

Da li procenjujete da ste se tokom poslednje decenije u kulturnom smislu: osiromašili / obogatili / ostali na istom?

U nekom smislu osiromašio, kao što je cela scena osiromašila poslednjih godina. Veliki su bili potresi, od 2000. godine kad sam počeo da

radim, postojao je nekoliko godina veliki entuzijazam, cela scena je bila u razvoju, bilo je jako puno dešavanja i scena se internacionalizovala. Posle 2003. i ubistva premijera Zoran Đinđića, počelo je sve rapidno da propada. Institucije koje su išle ka nekom jasnom profilu čini se da su potpuno izgubile kompas, a i budžeti su postajali sve manji i manji. Takođe, dolazi i do urušavanja scene gde paradoksalno ima jako mnogo inicijativa ali nema više homogenosti koja je postojala devedesetih godina kada je postojala takozvana “prisilna alternativa” u oazi izvan oficijelne umetnosti koja je tada bila u velikim institucijama. Sad mi se čini da je opet jako loša situacija. Konkretno, u slučaju Muzeja savremene umetnosti, vidim taj problem da se zgrada koja je već 5 godina u rekonstrukciji konačno i završi.

Da li ste član sindikata?

Ne, nisam.

Da li pratite radničke proteste? Šta je vaše mišljenje?

Pratim. Štrajkovi su deo naše društvene stvarnosti i mislim da je jako zanimljiv način na koji su čak i umetnici komentarisali i tematizovali baš taj problem radničke pozicije i pozicije radnika u društvu. Saradivao sam nedavno na radiionici sa Želimirom Žilnikom koji je jako dobro radio dokumentarne filmove o štrajkovima u Zrenjaninu. Dosta slučajeva koji su meni poznati izuzetno dobro su oslikali čitavu tu problematiku. Današnja pozicija radnika u društvu postala je veoma fragilna naspram pozicije radnika u nekadašnjem socijalističkom društvu. Još jedan mladi umetnik Vladimir Miladinović je radio seriju crteža sa temom samosakaćenja radnika koji su protestovali. To su bili baš brutalni slučajevi. Sve sam to pratio. Meni je bio jako zanimljiv i možda najbliži štrajk prosvetnih radnika koji se jako često dešava. Sve to govori o velikom nezadovoljstvu u različitim sferama društva, pa i radnika u kulturi.

RADMILA JOKSIMOVIĆ

Koliko dugo ste studirali?

Osnovne studije su trajale sedam, master tri godine, a pauzirala sam jednu godinu.

Ukoliko je to bilo duže od onoga što ste očekivali, šta je bio razlog?

To je dobro pitanje. Sad mislim, kad pogledam unazad, da nije bilo razloga. Znali smo, i tad kad smo upisivali istoriju umetnosti, da su ispiti ogromni, da od treće godine pa nadalje retko ko daje godinu za godinom, jer je prosek studiranja takav - duplo duži nego što bi trebalo da bude, i da sam ja ustvari važila i za dobru studentkinju.

Koliko vremena nakon studija ste našli posao?

Nakon studija, 2006. sam upisala master i posle prve godine sam se prijavila za jednu stipendiju u Nemačkoj. Pošto sam je dobila, a to je bila radna stipendija, fondacija mi je plaćala da radim u Kunstferajnu u Kelnu. Onda sam se vratila, nastavila master studije i, krajem 2008. godine, počela da radim u Muzeju savremene umetnosti.

Imate li posao sada?

Sada nemam posao.

U kom polju kulture radite, kad imate posao?

Radim u polju savremene umetnosti, uglavnom kao kustoskinja, organizatorica, producentkinja, i to sporadično od 2004.

Šta su proizvodi vašeg rada?

Izložbe, projekti u nekim drugim formama, ali u poslednje vreme, otkad sam na doktorskim studijama i radim kao freelancer, to su manji projekti u kojima sam ja samo deo tima.

Imate zdravstveno i socijalno osiguranje?

Imam zdravstveno osiguranje u Nemačkoj, plaćam ga kao studentkinja. Socijalno osiguranje su mi plaćali roditelji ovde u Srbiji, pošto sam napustila stalni posao u Muzeju i otišla u Nemačku.

Da li ste ikada morali da cenzurišete sebe na svom poslu ili u svom radu?

Pa čak bi rekla - da, jesam. To je stvarno rečeno u najširem mogućem smislu, recimo da razumete profil ljudi sa kojima radite i profil institucije u kojoj radite, ali to, po mom mišljenju, više spada u nekakvu poslovnu inteligenciju nego u cenzuru, da prosto znate u kom smeru ta institucija ide, i tako dalje.

Na koji način vaš rad koristi društvu?

Mislim da bi naš rad trebalo da se smatra društveno korisnim, kao rad onih koji pokušavaju da doprinesu napretku društva.

**SAŠA
PANČIĆ**

Koji tip ugovora imate?

Ja sam slobodni umetnik. Ug-
lavnom, moj ugovor ide preko
udruženja sa Skupštinom grada.

Koliko dana odmora imate?

Da li su plaćeni?

Ne, ne postoji to.

Da li imate pravo na bolovanje?

Mislim da da, ali ga nikad nisam
koristio.

**Da li ste ikada morali da cenzurišete
sebe na poslu?**

Ne.

**Da li je vaš rad ikada bio
cenzurisan?**

Ne sećam se, mislim da ne.

Da li ste ikada pisali-uložili neki protest ili žalbu i šta je bio razlog?

Da, zbog odnosa državnih organa prema Udruženju kada sam bio njegov predsednik.

Da li procenjujete da ste se tokom poslednje decenije u političkom smilu: napredovali / nazadovali / izgubili interesovanje za politička dešavanja?

U političkom smislu neka vrsta gubitka interesa, čak mislim da sam nazadovao.

Da li ste član nekog sindikata?

Ne.

Da li ste ikada uzeli učešće u štrajku ili demonstraciji?

Da.

DARIO MILENKOVIĆ

Konflikti na poslu?

Na Filozofskom fakultetu u Nišu, na kome sam radio kao saradnik u Institutu za sociološka istraživanja, imao sam problema zbog svojih ideoloških stavova i političkog opredeljenja. Iako sam bio svestan da ne delim većinsko ideološko stanovište, svoje stavove nisam prikriao niti prećutkivao i problemi su se javljali od samog početka. Recimo, moje inicijative da se bavimo pitanjem desnog ekstremizma u gradu, ultranacionalizma i neofašizma kod mladih i sl. su bile odbijane, dok je sa druge strane prisustvo pripadnika desničarskih organizacija na Fakultetu i njihovo delovanje, formalizovano kroz

studentske organizacije, tolerisano... Kad postaviš pitanje zašto, onda naiđeš na problem, i zbog toga sam, između ostalog i napustio rad na Fakultetu. Profesori i uprava Fakulteta navodno ne primećuju ništa, i uglavnom se sve svode na komentare tipa "to su samo naša deca koja nešto rade". Da, ali šta rade!?

Dakle, nailazio sam na različite probleme, od banalnosti kao što su lepljenje "anti-antifa" nalepnica na vratima Instituta do isečenih guma na biclu kojim sam obično dolazio na posao. Naravno, ovi problemi su benigni u odnosu na tolerisanje takvih pojava i struktura od strane uprave, i posledica koje to ostavlja na situaciju u našem društvu (naravno, ovo nije slučaj samo na Filozofskom fakultetu u Nišu). Što se tiče mene lično, i mog angžmana na ovom poslu, moji stavovi su sa jedne strane uticali da steknem mnoštvo neprijatelja, a sa druge da ne dobijem ugovor o stalnom zaposlenju iako sam tamo proveo više od dve godine. Sukoba sa pripadnicima ultradesničarskih grupa, koje ne samo prete nego i fizički napadaju, bilo je u više navrata i na polju mog aktivizma nevezanog za Fakultet,

pa tako, u vezi sa jednim slučajem iz 2007, i dalje traje sudski proces protiv mene pred Osnovnim sudom u Nišu. Naime, prilikom organizacije Karavana mira (organizacija iz Sarajeva je pozvala ljude iz svih ex YU država koji putuju autobusom po tim zemljama i organizuju programe sa idejom promocije pomirenja na ovom prostoru) koji je te godine prvi put došao u Niš, održan je koncert koji je napalo desetak neonacista. U ovom incidentu je bilo povređenih sa obe strane, policija je protiv dvojice pokrenula samo prekršajni postupak za remećenje javnog reda i mira, bez obzira što je bilo jasno da se radilo o organizovanom napadu. Naravno, oni su oslobođeni i tih optužbi, a na osnovu njihovih lažnih izjava Javni tužilac 2009. podiže optužnicu protiv mene za nanošenje teških telesnih povreda i taj proces i dalje traje.

Da li ste ikad morali da cenzurišete sebe na svom poslu?

Pa da, više sam "morao" nego što jesam to radio na fakultetu, da sam se malo više samocenzurisao verovatno bih ostao na tom poslu.

Odakle ste? Da li je vaše poreklo relevantno za razmatranje vašeg poslovnog života?

Da, mislim da je poreklo u mnogome odredilo moje profesionalno i političko opredeljenje. Pošto sam rođen u Hrvatskoj od oca Srbina i majke Mađarice, i kao tinejdžer tamo preživio rat, to je direktno uticalo na moja kasnija opredeljenja. Za razliku od većine ljudi koji su devedesetih preživeli rat i morali da napuste svoje domove, ja sam posle svega toga osećao potrebu i obavezu da na neki način doprinesem da se u budućnosti zla poput nacionalizma, fašizma ili rasizma više ne pojavljuju kao ideje vodilje koje uvek vode ka novim ratovima.

Da li pratite radničke proteste?

Naravno da pratim šta se dešava u Evropi, posebno u Grčkoj. Što se tiče sindikata i radničkih protesta kod nas, toga gotovo da ni nema u ozbiljnijem smislu. Odnosno, smatram da je to na takvom nivou da su sindikati kod nas samo produžene ruke političke partije. Tako da se ne može govoriti o bilo kakvom ozbiljnom uticaju u pravcu borbe za radnička prava.

ZORAN PANTELIĆ

Da li ste kao student uzeli učešće u nekim političkim aktivnostima?

Da, jesam u demonstracijama, moje studije su bile do 91' godine, ali to nije bilo artikulirano kroz rad neke političke organizacije. Kao studenti smo odlazili na mitinge i uključivali se, ali to je bilo na amaterskom nivou, to je bilo više kao instiktivna reakcija da se uključimo u neki oblik javne akcije, kako bi mogli da utičemo na procese u društvu.

Kakav tip ugovora imate na poslu?

Moj status je freelancer, tačnije samostalni umetnik, tako sam registrovan i sam sebi plaćam doprinose za penziju i socijalno osiguranje. U kuda.org to inače rešavam ugovorom, to smo se mi interno dogovorili kao kolektiv. Mi uglavnom radimo paralelno nekoliko projekata, vrlo često su u pitanju različiti ali srodni fenomeni koji nas interesuju, apliciramo na nekoliko strana, radimo i koprodukcije sa drugim organizacijama i na osnovu angažmana realizujemo sopstvene ugovore o angažmanu u njima.

Da li ste ikada bili cenzurisani ili ste morali sebe ili svoj rad da cenzurišete?

Ne u direktnim slučajevima. Ali, jedan oblik cenzure su bila određena uslovljavanja, pa se ta uslovljavanja manifestuju kao sofisticirani oblik korupcije, evo primera kroz ilustraciju: konkurišemo sa našim aktivnostima, onda nam se obrati sekretar za kulturu grada i uslovi nas - da samo u slučaju da učestvujemo u njegovoj kampanji - on će nam omogućiti sredstva i za naše aktivnosti. Pristanak na takve oblike rada su vrlo često i jedan oblik auto-cenzure, kako bi se došlo do uslova za realizaciju sopstvenih programa. U suštini, to je oblik korupcije koji se šire reflektuje i u drugim oblicima produkcije u kulturi.

Da li pratite radničke proteste i šta je vaše mišljenje o tim štrajkovima, njihovim metodama?

Naravno da pratimo i kao kolektiv. Najsnažniji primer je slučaj Jugoremedije iz Zrenjanina jer nam je tu u okruženju, i ostali sukobi koji su se dešavali u okviru procesa privatizacije.. To su kompleksne situacije i čitav niz komponenti je važan u pokretanju nekih konkretnih akcija - kroz pitanja kako reagovati i kako pomoći tim ljudima... No, neki oblik solidarnog čina, doprinosa zavisi od upotrebe jezika, paradigmi, međusobnog razumevanja i vremena koje se provodi u međusobnim susretima, kako bi se kroz zajedničku artikulaciju konteksta proizvelo rešenje.

Bojite li se da ćete izgubiti posao?

Nije u pitanju strah od gubitka posla, jer smo ga mi sami i osmislili. Tu je značajnije pitanje kako taj korpus znanja, kroz dosadašnju praksu, taj simbolički kapital preusmeriti, transformirati ga u nešto drugo ili novo da dobije određeni jači društveni efekat. To je više konceptualna dilema.

**MARKO
MILETIĆ**

Šta je proizvod vašeg rada?

Osim onoga što je kao materijalni efekat i materijalni proizvod koji možemo da vidimo u smislu izložbi, raznih radova, projekcija, tekstova, mislim da su nama u Kontekstu bitniji određeni efekti koje bi naš rad mogao da ima u kritičkom i političkom sagledavanju problema u kulturnoj proizvodnji i celokupnom društvu.

Koji tip ugovora imate?

Nemam nikakav trajni ugovor, odnosno nisam stalno zaposlen. Što se tiče honorara, oni se najčešće vode kao ugovori o autorskom honoraru. Na osnovu ovih ugovora imam vrlo malo pokrivena socijalna i zdravstvena osiguranja. U tom smislu, radim manje više istim intenzitetom bar 5-6 godina, ali ukupno imam tri meseca radnog staža. Imam skoro 30 godina i pitam se da li ću doživeti penziju i, ako je doživim, kolika će ona biti? Pored toga, nemam ni stalno zdravstveno osiguranje, a ujedno nemam dovoljno novca da bih uplaćivao u neki privatni penzioni fond.

Koliko sati na dan radite?

Kad bi uzeli neki prosek, onda bi minimum bio barem 8 sati. S obzirom na to da se projektno finansiramo tokom godine, postoje različiti ciklusi u zavisnosti u kojoj smo fazi realizacije projekta, na primer poslednjih mesec dana radim bar 12 sati dnevno. Taj prekovremeni rad se nigde ne računa. Ovo bi bio pokušaj nekakvog svođenja stvari na nešto merljivo, međutim nametnuta prekarna pozicija u kojoj se nalazimo podrazumeva i konstantnu komunikaciju, društvene mreže, smart telefone, neformalne sastanke (samo neki od primera). Iako nam se vreme provedeno u tim aktivnostima čini kao zabava i opuštanje, mi zapravo stvaramo neku vrednost koju neko eksploatiše, to se naravno ne računa...

Konflikti na poslu?

Dešavali su se konflikti sa različitim političkim i institucionalnim strukturama, na primer prestanak rada Kontekst galerije. Dakle, to je konflikt sa institucijom, nekadašnjim Centrom za kulturu Stari grad, sada Ustanovom kulture Parobrod. Ujedno, taj konflikt je u velikoj meri odredio naš budući rad. Nismo više imali mogućnost korišćenja fizičkog prostora koji je određivao i kontekst našeg rada; naš rad u okviru Kontekst galerije je nastavljen u okviru Kontekst kolektiva. Dok smo radili u Kontekst galeriji stalno smo bili u nekoj vrsti pregovaranja sa institucijom, na primer šta smemo i na koji način da izložimo, to je dakle bila neka standardna situacija, razni birokratski konflikti na relaciji Kontekst galerija - Centar za kulturu Stari grad. Ono što je možda bilo najvidljivije je bilo zatvaranje izložbe "Odstupanje" u Kontekst galeriji na početku 2008 godine. Tada smo imali podršku Centra dok je konflikt postojao sa državnim institucijama i politikom.

NEBOJŠA MILIKIĆ

U kom polju kulture radite?

To je, kako da kažem, u najširem smislu nezavisna kulturna produkcija. Centar (Rex) se bavi hostingom, produkcijom, ko-produkcijom ili produkcijom nekog alternativnog kulturnog i umetničkog stvaralaštva, a ja radim na projektima koje sam iniciram.

Koji tip ugovora o radu imate?

Ja sam stalno zaposlen. To je zapravo stalan ugovor, međutim nisu jasni uslovi pod kojima je taj ugovor stalan, znači barem meni nisu do kraja jasni. Recimo, do pre dva meseca sam bio ubeden da ako i ne zaradim preko projekata da dobijam platu. To mi se desilo i pre nekih pet, šest godina kad nisam imao dovoljno projekata u realizaciji i kada su me otpustili tj. indirektno je traženo od mene da uzmem neplaćeno odsustvo. Otišao sam u inostranstvo na neki rezidensi tako da to nije bilo baš otpuštanje ali... to je nerešena situacija, ali recimo dobio sam neformalno uveravanje pre par godina, da ako i ne uspem da obezbedim sredstva preko projekata koje radim, za koje fan-drejzujem, koje koordiniram, da ću imati platu... tako da imam problem sa tom nedefinisanošću i izgleda da taj problem ne može da se reši. Ponekad se zezam i kažem, ja sam kao prekarno zaposleni ili freelance employee. Ta neizvesnost ima i dobre strane, znači imam slobodu u izboru tema kojima se bavim, programskih sadržaja i tako dalje.

Da li smatrate da je Vaš rad dobro plaćen?

Pa ovako, morali bi prvo da vidimo kako je uopšte rad plaćen. Ja mislim da ja ne treba da budem više plaćen od bilo kog drugog radnika bilo u kulturi bilo van nje. I pošto su svi oni loše plaćeni u Srbiji onda sam i ja. Ali ne mislim da je moj posao specifičan, važan i toliko drugačiji od drugih poslova, da bih ja trebao da kažem: ja sam slabo plaćen ali neko ko recimo radi neki manualni posao njemu je kao dovoljno. Građevinski radnici ne mogu da zarade više od 600-700 eur, to je najteži posao, ne samo da je manualan, to je i intelektualan i kreativan posao.

Da li je Vaša plata dovoljna za Vaše životne troškove?

Nije. I to je neki kontinuitet, uvek kad se govori o tome kako se finansiraju projekti ja kažem, da ja svoje projekte u velikoj meri sam finansiram. Ja sam u proteklih deset godina rada u kulturi potrošio svu svoju ušteđevinu koja nije bila mala.

Koliko često van radnog vremena posećujete kulturne institucije i programe?

Intenzivno, ja posećujem sve događaje koje mogu vremenski da postignem a pogotovo događaje iz oblasti kojima sa ja bavim u Rexu. Ako radim debatni program onda posećujem sve debate u Beogradu. A to ne samo da bi se upoznao sa temama nego da vidim i kako drugi rade, da se upoznam sa ljudima koji javno nastupaju i tako dalje.

Možete li otvoreno da govorite o političkim pitanjima na svom poslu?

Da, ali to mi se ponekad prebacuje, pošto mene moja politička orijentacija uvodi u konflikte. Ja u tim konfliktima učestvujem, nekada ih i prouzrokuje u smislu da ne mogu da uzdržim tu napetost... prebacuje mi se da sam nagao ili da sam preoštar ili da moj način nije nešto što donosi rezultate.

Da li procenjujete, da ste se tokom poslednje decenije u političkom smislu: napredovali / nazadovali / izgubili interesovanje za politička dešavanja?

Napredovao kao političko svesno biće ali opet ne posmatram svoju poziciju van opšte pozicije. Vlada velika dezorijentacija naročito na toj nezavisnoj sceni i ljudi kao da nemaju kognitivni aparat sa kojim bi se time bavili. To je neka vrsta nazadovanja u kome ja kao napredujem i mislim da to nije dobra pozicija. I to nazadovanje je takode moj problem, sa tim nazadovanjem i ja nazadujem koliko god bio svestan.

Da li ste ikada uzeli učešće u štrajku ili demonstraciji?

U štrajku na fakultetu kada se štrajkovalo, u demonstracijama vrlo često. Na primer prošle godine, blokada fakulteta, ja sam skoro svaki dan bio na plenumu. Bio sam i na par radničkih štrajkova koji su za mene vrlo traumatični zbog male prisutnosti ljudi, zbog vrlo lošeg vokabulara, zbog parcijalnosti tih ciljeva... Učestvujem i u demonstracijama pred sudom u procesu pokušaja rehabilitacije Draže Mihailovića, tu sam redovan, i tako dalje...

